پشتی خرابب‌ونا کەلێ، خەلکێ وێ مالێت خۆ ل رۆژهەلاتێ کەلێ ئاڤاکربوون و بۆ خۆ کربوونە گوند، پاشی ل سالێت (١٩٧٠ـ١٩٧٥) هندەک خانی ییێت دی ل زەڤیا (بەدرا)، کو دکەڤیتە لایێ ژۆری یێ ئاقاری، هاتنە ئاڤاکرن و ب ڤی رەنگی ما هەتا سالێت پشتی سەرهلدانا مللەتێ کورد ل سالا (١٩٩١)ێ، پاشی هندەک خانی ییێت دی ب هاریکاری یا رێکخراوەکا مرۆڤایەتی ل پشتا جۆوێ ل رۆژهەلاتێ ئاقاری د ناڤبەرا گوندێ کەڤن و کانی یێ دا بۆ خەلکێ گوندی هاتنە ئاڤاکرن، ب ڤی رەنگی گوند وەکی نیڤ بازنەکی کەفتە لایێ ژێری و رۆژهەلات و ژۆری یا ئاقاری و مال بوونە (سێ) کۆم، کۆمەک ل گوندێ کەڤن و کۆمەک ل پشتا جۆوێ و کۆما دی ل زەڤیا (بەدرا) رۆژئاڤای کانی یێ.

جهێ کەلێ

دکەڤیتە دناڤبەرا گوندێ کەڤن و باسکێ رۆژهەلاتێ گەلییێ دهێ، جهێ وێ یێ بلندە، دبیتە ناڤبڕەکا سروشتی د ناڤبەرا جهێ گوندێ کەڤن[1] لێ و درێژاهی یا باسکێ گەلی یێ رۆژهەلاتێ دا، لایێ ژێری یێ هنداڤی گوندێ دهێ فڕاکەیە و لایێ ژۆری یێ هنداڤی ئاقاری یێ بلندە و دبندا دۆلە، رێکەکا بەروار تێڕا ژ گوندێ کەڤن دچیتە لایێ رۆژئاڤا (باسکێ رۆژهەلاتێ گەلی) یێ کو ئەو ژی ژ هەر سێ لاڤە دبیتە چیایەکێ فڕاکە، ب ڤی رەنگی ژ بلی دەڤەنێ کەلێ؛ ژ (سێ) لاڤە دەڤەنەکێ سروشتی و ئاسێ بۆ پەیدا دبیت، لەورا هەر د کەڤن دا ئەڤ کەلا دیرۆکی زوی ب زوی و ب ساناهی نەدهاتە ستاندن.

ناڤێ وێ

کەلا ئەرزێ هەر د کەڤن دا؛ دو ناڤ هەبوونە، یێ ئێکێ: (ئەرزێ) ب خۆ بوو و یێ دووێ (سێدەرکێ) بوو، بەلێ ئەڤ ناڤێ دویماهی یێ نە وەکی یێ دی یێ ب ناڤودەنگ و بەربەلاڤبوو، دیسا ل ناڤ چو ژێدەرێت دیرۆکی ئەم ب سەر هل نەبووین.

---

(١) مەبەست ئەو گوندە یێ کو پشتی خرابب‌ونا کەلا ئەرزێ هاتی یە ئاڤاکرن.

سەبارەت رامانا ناڤێ ئەرزێ؛ ئەم چو دیتنێت تایبەتی پێشکێش ناکەین، ژ بەرکو وەکی رامانا چەندین ناڤێت دی یێت گوندێت کوردستانێ نەهاتی یە زانین و یێ د کراسەکێ مژدار دا و بێ ی ژێدەرێت دیرۆکی؛ چو بنیاتێت گومانبرِ بۆ نابینین. ئەڤ ناڤە ژی هەتا نۆکە یێ د دەستنڤیسا (زێوکێ)[1] و پەراوێزا بابەتەکێ دیرۆکا (یوسف بوسنایا)[2] دا هاتی، د دەستنڤیسا (زێوکێ) دا (ئەرز)ە و د دیرۆکا (یوسف بوسنایا) دا ب (سێ) رەنگا هاتی یە: (ئارز)، (هارز) و (عُرس) کو ناڤەکێ عەرەبی یە.

هندیکە ناڤێ دووێ یە (سێدەرکێ)، یێ ژ وێ چەندێ هاتی، کو کەلا وێ تنێ (سێ) دەرگەه هەبوونە، دەرگەهێ سەرەکی (تەڤایی) دکەفتە لایێ رۆژهەلات، بەرامبەری تاخێ ژێری یێ گوندی، کو جهێ وی بەری بهێتە ئاڤاکرن و ببیتە گوند، عەردەکێ پان بوو، چەند بیستانەک لێ هەبوون. دەرگەهێ دووێ: دەرگەهەکێ (تایبەتی) بوو، دکەفتە لایێ ژۆری یێ کەلێ ل هنداڤ ئاڤاری، هاتن و چوونا خەلکێ کەلێ بۆ ناڤ ئاڤار و ملکا ل سەر بوو. دەرگەهێ سیێ: دیسا دەرگەهەکێ (تایبەتی) بوو، دکەفتە لایێ رۆژئاڤا، د ناڤبەرا کەلێ و (دیوانۆکا) جهێ روینشتنێت میرا و خەلکێ کەلێ. ئەم دشێین بێژین کو ل دەمێ شەرِ و مەترسیان ئەڤ هەردو دەرگەهێت تایبەتی ژ بۆ بەردەوامی یا پەیوەندی یێ دگەل خەلکێ دەوروبەر و کاروبارێت ژیانێ دهاتنە ب کارئینان.

دیرۆکا وێ

هێشتا چو بەلگەیێت دیرۆکی ل دۆر دیرۆکا ئاڤاکرنا کەلێ، یان یا وی خەلکێ جارا ئێکێ ئاڤاکری پەیدا نەبووینە، مەلا ئەنوەرێ مایی د پەرتووکا خۆ دا «الاكراد فی بهدینان» دا، دبێژیت: «سولتان حوسێنی(وەلی) برایێت خۆ کرنە میرێت (زاخۆ، دهوکێ، ئاکرێ، شێخان و نێروە)، هندیکە قاسم بەگ بوو کرە میرێ (زاخۆ) و مرادخان بەگ یێ (دهوکێ) و سلێمان بەگ یێ (ئاکرێ) و میرزا محەمەد بەگ یێ (شێخان) و کەلا (ئەرزێ) و خان

(١) دەستنڤیسا زێوکی کو دانەیەک ژێ ل پەرتووکخانا زانکۆیا دهۆکێ یە.
(٢) تاریخ یوسف بوسنایا/ ترجمه وتعلیق: القس یوحنا جولاغ، بغداد ـ ١٩٨٤ ـ ص٦٢

ئەحمەد بەگ یێ (نێروە)»[1]. ئەڤ چەندە ژی (تەئكید) دكەت كو (ئەرزێ) ل سەردەمێ سولتان حوسێنی (وەلی) یێ كو ژ سالا (٩٤٠ـ٩٨٤ك/١٥٣٤ـ١٥٧٦ز) دەستهەلاتداری ل (ئامێدی)یێ كری كەلەكا ئاڤا بوو و گرنگی یا خۆ سەبارەت دەڤەرێ هەبوو.

ئەڤ كەلە ژ مێژە هاتبوو ئاڤاكرن، ژ بەر كو جارا دویماهی یێ یا خراببوونا وێ ل سەر دەستێ لەشكەرێ میر محەمەدێ رەواندزی ل سالا (١٢٥٠ك/١٨٣٤ز) جارا سییێ بوو[2]، بەلێ چو بەلگە ل دۆر جارێت دی د دەست مە دا نینن؛ هەرچەندە میرنشینا بەهدینا ل درێژاهی یا دیرۆكا خۆ گەلەك جارا كەفتبوویە بەر هەوێت وێرانكرنێ ژ لایێ دوژمناڤە، بۆ نموونە ل سالا (٨٧٥ك/١٤٧٠ز) سولتانێت دەولەتا «ئاق قویونلو ـ بەرخێ سپی» لەشكەرەك ب سەركێشی یا (سلێمان بەگ بیژەن ئۆغلی) هنارتن ژ بۆ ستاندنا ئامێدی یێ، ئەڤ لەشكەرە ب ناڤ دەڤەرێ كەفت و (سێ) هەیڤا كەلا ئامێدی یێ دۆرپێچكر، پاشی ل شەڤەكێ هێزەكا ژ زێباری یا و بەرواری یا و نەهلەیا پێكهاتی هێرش كرنە سەر وی لەشكەری و پتر ژ هزار سەربازا ژێ كوشتن و یێت ماین پاشڤە زڤرین[3].

دیسا ل سالا (١٠٣٥ك/١٦٢٥ز) ل سەردەمێ یوسف خان بەگێ كورێ بەهرام بەگێ، خان ئەحمەد بەگێ ئەردەلانی بەرێ لەشكەرێ خۆ دا دەڤەرا بەهدینا و هێرش كرنە سەر ئێلا (داسنیا)، ڤێ ئێلێ هەوارا خۆ برە یوسف خان بەگێ میرێ ئامێدیێ و داخوازا هاریكاری یێ ژێكر، وی ژی لەشكەرەك ب سەركێشی یا پسمامێ خۆ (موسا بەگێ) د هەوارا وان هنارت، بەلێ لەشكەرێ وی شكەست و خۆ نەگرت و لەشكەرێ ئەردەلانی دا دویڤ و هێرش كرنە دەڤەرا بەهدینا، هەتا كو ئامێدی یێ دۆرپێچكری، (سێ) هەیڤا ل دۆر ما، پاشی ئێش كەفتێ و ژمارەكا زۆر ژێ مرن و یێت دی پاشدا زڤرین[4].

نەشێین ب رەنگەكی گومانبر بێژین، كو كەلا ئەرزێ ل ڤان هەردو هەوا یا هاتی یە

(١) انور مایی، الاكراد فی بهدینان، چاپا دووێ، دهۆك(١٩٩٩) بپ١٢٤، كو «ئەرزێ» ژێ كەفتیە و د چاپا ئێكێ دا ئەو ل چاپخانا (حصان) ل موسلێ (١٩٦٠) چاپكری هەیە.
(٢) ژ عارفێ كورێ ئوسمان بەگێ ئەرزی وەرگرتیە ل هاڤینا سالا ١٩٩٥
(٣) العباسی، محفوظ، العباسیون بعد احتلال بغداد، مطبعه دار الشؤون الثقافیه العامه، بغداد ـ ١٩٩٠، ص٦٤
(٤) المائی، انور، الاكراد فی بهدینان، مطبعه الحصان، الموصل ـ ١٩٦٠، ص١٣٩

خـرابكرن، بەلكو دوير نينە ل هندەک هەوێت دی بێت ژ لایێ دیرۆکێ ڤـە بەحس ل سـەر نەهاتی یە کرن هاتبیتە خرابکرن، بەلێ ئەگەر چەوا بیت ئەم دشێین بێژین: کەلا ئەرزێ سەر ب کـەلا ئامێدی یێ ڤە بوو، ئەڤجا چ ژ وان کەلا بیت یێت کو دکەڤنە چارچووڤێ میرنشینا بەهدینا، یان ژی میرێت وان ژ ئێک بنەمال بن و هەوار بانگینەک بن، ئەڤە ژی ئەگەرەکا گرنگە ژ بۆ پێکڤەگرێدانا چارەنڤیسێ وان، دیسا ژ رەوشتێت سەردەمێت کەڤن ئەو بوو، دەمێ لەشکەرەکی جهـەک بۆ خۆ کربا ئارمانج و بەرێ خۆ دابایێ؛ هەر باژێر و کەل و گوندێ کەفتبا بەر پێدڤی بوو خۆ بدەتە دەست و خویکێ بدەت یان ژی بێتە ستاندن و گەلەک جارا وێرانکرن. ئەڤ چەندە ژی پشتەڤانی یا وێ دیتنێ دکەتن، کو دوير نينە ل درێژاهی یا دیرۆکێ کەلا ئەرزێ ب گونەها کەلا ئامێدی یێ هاتبیتە خرابکرن و وێرانکرن، بەلێ ژ بەر هندەک ئەگەرێت نەدیار بەلگەیێت دیرۆکی بەحسێ خرابکرنا وێ نەکرە و ئەگەر کربیت ژی هەتا نۆکە ئەم ب سەر هلنەبووینە!.

لێ سەبارەت ژیانا مرۆڤی ل کەلا ئەرزێ یان ل دۆرێت وێ هــەتا نــۆکە نەهاتی یە زانین کا کـەنگی مرۆڤ لێ ژیاینە، یان ژی مرۆڤێ ل دەســتپێکێ لێ ژیای کی بوویە؟ ژ بەر کو هەتا ئەڤرۆ چو ڤەکۆلینێت (ئارکولوجی) لێ نەهاتینەکرن و شینوارناسا چو شـرۆڤەکرن ل سـەر شــینوارێت وێ نەکرینە، هــەرچەندە وەکی هـەر جهەکێ دیرۆکی یێ ل کوردستانێ ژ شــینوارێت دیرۆکی یا بێ بەهر نەبوویە، بۆ نموونە ل هـاڤینا سالا (١٩٩٣)، دەمێ کارێز ژ بۆ دانانا بنیاتێ قوتابـخانا ئەرزێ یا سـەرەتایی دهاتنە کۆلان، ژمارەکا گۆڕا هاتنە دیتن، ب دەهـان بازن و خلخال و گوهار تێدا بوون، هەتا نوکە ژی یـێت ل نک خەلکـێ گوندی مـاین و هـیچ لایەکێ بەرپـرس خۆ لێ نەکری یە خـودان و پرسـیار لێ نەهاتـی یە کرن!!

جڤاکێ وێ

دیرۆکـا مللەتێ کورد؛ تنێ کـێمـەک نەبیت، ژ لایێ دیرۆکڤانێت کوردڤە نەهاتی یە نڤیـسین و ئەوا هاتی یە نڤێسین ژی، ژ لایێ دیرۆکڤـانێت بیـانی ڤە بوویە و تنێ چەند رویدانەکێت ئێکانە و ژێکجودا بوونە کو دبیـتە تشـتەکێ پەراوێزی، لەورا پێزانین ل دۆر

مللەتێ کورد ژ هەمی لاڤە د کێم بوونە و سەروبەرێ جڤاکی وەک پێدڤی نەهاتی یە بەحس کرن، لێ دەربارەی بابەتێ مە، کو جڤاکێ ئەرزێ یە، تنێ ئەم شیاین ڤان پێزانینێت ل خارێ پەیدا بکەین، ئەو ژی نە ل ئاستێ پێدڤی نە، بەلکو سەرێت داڤانن ژ بۆ پێڤەچوونێ و پەیداکرنا هندەک پێزانینێت گرنگتر و باشتر.

خەلکێ وێ یێ رەسەن

هەر وەکی مە ل دەستپێکێ گۆتی: کەلا ئەرزێ ژ مێژە هاتبوو ئاڤاکرن و بەری میرێت ئەرزێ خەلکەکێ دی لێ ئاکنجی بوو، ئەو ژی لدویڤ پێزانینا دو جوین بوون:

١) کرمانجێت وێ

د «دیرۆکا یوسف بوسانایا» دا، یا کو ل سەدێ (دەه)ێ زایینی، ژ لایێ «یوحنا بن کلدون»ڤە هاتی یە نڤێسین، بەحسێ کەسەکی ب ناڤێ «بابێ لقا» یێ هاتی یە کرن، دبێژیت: «ماقویلەکێ ب ناڤ و دەنگ یێ رهزەدی یا ب ناڤێ بابێ لقا ل بامورنی[١] بوو...»، پاشی وەرگێرێ وێ(دیرۆکێ) قەشە «یوحنا جولاغ» ل پەراوێزا بەرپەری[٢] ـ بێ ی کو ئیشارەتی بدەتە ژێدەری ـ دبێژیت: رهزەدی کوردن خەلکێ گوندێ ئەرزێ، هازرێ نە ـ عرس ـ یا نۆکە یا کو دکەڤیتە رۆژئاڤای بامەرنێ، ل هنداڤ گەلی یێ دهێ». دیسا ل جهەکێ دی بەحسێ رویدانەکا د ناڤبەرا «الأنبا موسی»[٣] و مەزنەکێ (رەهزەدی) یا دکەتن[٤].

(١) بامەرنێ یە و ئەڤ (با)یە دبیتە پێشگرێ گەلەک ناڤێت گوندێت کوردستانێ، وەکی: باخرنیفکێ، بێسفکێ، باتێلێ و......هتد.
(٢) تاریخ یوسف بوسنایا، بپ ٦٢
(٣) لدویڤ وێ رویدانێ مەزنێ رەهزەدی یا دچیتە نک (ربان موسی) و داخوازا گەنگەشێ ل دۆر هندەک بابەتا ژی دکەتن، پاشی ژ بەر وێ داخوازێ ستوییێ وی خار دبیت و (ربان موسی) پێڤە دخوینیت و ساخ دکەت. ل بەرپەرێ (٨)ێ، وەرگێر دبێژیت: (دیر باخیاری) ل گوندێ (زێوا شێخ پیراموس) هاتبوو ئاڤاکرن و هەتا نۆکە ژی شینوارێت وی یێت ماین، پاشی وەسا ل قەلەم ددەت کو (پیراموس) ئەو چاکێ هەتا نۆکە ژی خەلکێ (زێوێ) و خەلکێ دەڤەرێ سەرەدانا گۆرێ وی دکەن (الانبا ـ ربان موسی)یە و دبێژیت: هەتا بەری چەند سالەکا ژی نەدر و خێرێت بۆ وی مەزاری دهاتن، دکرنە (پێنج) پشک، پشکەک بۆ فەلێت (تنێ) بوو و (چار) پشکێت دی بۆ وی مەزاری و مسلمانێت گوندێ (بامەرنێ) بوون.
(٤) بپ ١٠٨

نڤیسەرێ ڤێ دیرۆکێ دبێژیت: یوسف بوسنایا پشتی ژی یەکێ (١١٠)سالی ل سالا (٣٦٩ک/٩٧٩ز) وەغەر کربوو، دیسا ل پەراوێزا وی بەرپەری هاتی یە کو «الانبا موسی» ل سالا (٩٤٧ز) وەغەر کربوو[١]، لەورا ئەم دشێین بێژین کو (رەهزەدی) ل سەدا (٩)ێ زایینی ل ئەرزێ بوون، بەلێ هەتا پشتی (٧٠٠)سالێت د دویڤ دا، ئانکو هەتا هاتنا بەگا ل سالا (٩٤٠ک/١٥٣٤ز) چو پێزانینێت دیرۆکی ل دۆر خەلکێ ئەرزێ ب دەست مە نەکەفتینە و یا ئەم دزانین ئەوە کو دەمێ میرزا محەمەد بەگ ل سالا (٩٤٠ک/١٥٣٤ز) بوویە میرێ کەلا ئەرزێ، کرمانج لێ بوون و ئەڤ کرمانجە هەتا پشتی خرابوونا کەلێ و هاتنا سەیدێت بەرۆشکێ ـ کو سەیدێت نۆکەنە ـ مابوون، ژ وانا «چەل» و «ئاغووک» بوون[٢].

٢) سەیدێت وێ

بنەمالا (مەلا عوبەیدی) بوون و خودان ملک بوون، ئەڤ مالە بێ بنیات ببوو و تنێ مەلا عوبەید ژێ مابوو، پاشی ئەو ژی بێ دویندەھ چوو. هندەک ملکێ وی ژ لایێ کچا ویڤە گەهەشتە سەیدێت دی و یێ مای ژی بۆ خۆ ژێ کرین[٣].

خەلکێ ژ جهێت دی هاتی و لێ ئاکنجی بووی

١) بەگێت وێ

ژ بنەمالا (میر سێڤدینا)نە، میرێت کەلا ئامێدی یێ، ژ دویندەها (میرزا محەمەد بەگێ) کوڕێ سولتان حەسەنێ میرێ میرنشیا ـ بەهدینا ـ ل سالا (٩٤٠ک/١٥٣٤ز)،

(١) بپ ٢٠٢
(٢) ئاریشەک د ناڤبەرا (ئاغووکێ) و سەیدەکێ ئەرزێ ـ ژ یێت بەرۆشکی ـ رویدا و د ئەنجام دا ئاغووکێ سەیدێ ژێگۆتی کوشت و ژ بەر خوینداری یێ مالێت خۆ بارکرن. «ئسماعیل ئاڤدەل تەعلاڤی» ژ دویندەها ئاغووکی یە. بەلێ چو پێزانین ل دۆر دویندەها (چەل)ی ب دەست مە نەکەفتینە. ل هاڤینا سالا (١٩٩٤) ژ هێژا ئەحمەد عەلی بەگ وەرگرتی یە.
ـ تەعلاڤێ: گوندەکێ دۆسکی یایە دکەڤیتە دناڤبەرا گوندێ (دهێ) و (پاصێ) دا.
(٣) ژ عەلی یێ کوڕێ نۆری بەگێ ئەرزی ل رۆژا (١١/١٠/١٩٩٧) هاتی یە وەرگرتن.

ب فەرمانا سولتان حوسێنێ (وەلی)، پێت ژ ئامێدی یێ هاتینە کەلا ئەرزێ، میرێت ژ ڤێ بنەمالێ هەتا سالا (١٢٥٠ک/١٨٣٤ز) دەستهەلاتداری ل کەلا ئەرزێ و دەڤەرێ دکر[١]. پشتی خرابپوونا کەلێ ل سالا دیارکری؛ ل سەر دەستێ لەشکەرێ میر محەمەدێ رەواندزی(میرێ کۆر)، خەلکێ ئەرزێ خانی بۆ خۆ ل نزارێ وێ زینی یێ ئاڤاکرن، پاکو پشتی هینگێ گوندێ (کەڤن) لێ هاتی یە ئاڤاکرن، زێدەباری رۆژهەلاتێ وی کو دبیتە بەرۆژ، لەورا دبێژنە دویندەها وان خێزانێت خانی بۆ خۆ ل نزاری ئاڤاکرین (مالا نزاری)[٢] و پێت بۆ خۆ ل وی بەرۆژی ئاڤاکری (مالا ژۆری).

مالا نزاری

ئەڤ مالە ژ (دو) بنەمالا پێکدهێت، ژ بنەمالا عەلی بەگی(عەلی سالحا) و بنەمالا (موسا بەگێ)، هندیکە بنەمالا عەلی بەگێ یە دویندەها میر(ئەحمەد بەگێ کورێ میر بەهدور بەگێ)یە و بنەمالا موسا بەگێ[٣] دویندەها (خان ئاڤدەل بەگ)ێ کورێ میر بەهدور بەگێ یە، مەزنێ ڤێ مالێ (مالا نزاری) یێ ڤێ دوماهی یێ (نووری بەگێ کورێ عەلی بەگێ) بوو[٤].

مالا ژۆری

ژ دویندەها (بەکر بەگێ کورێ میر بەهدور بەگێ)یە، یێ کو دبیتە ئێک ژ هۆزانڤانێت ب ناڤ و دەنگێت مللەتێ کورد، ئەڤ بنەمالە ژ (پێنج) بنەمالا پێکدهێت:

١/ مالا محەمەد بەگێ: ئەو ژی ژ دو بنەمالا یا پێکهاتی یە، بنەمالا (عەلی بەگ)ێ و مالا (ئوسمان بەگ)ێ، مەزنێ وێ ژی پشتی ئوسمان بەگێ (عارف بەگێ) کورێ وی بوو[٥].

---

(١) ل (برا دووێ یا پشکا ئێکێ) دێ ب درێژاهی ل سەر ڤێ چەندێ ئاخڤین.
(٢) بنەماڵە، بەلێ ل ناڤ خەلکێ ئەرزێ ب وی ناڤی بەلاڤبوویە، لەورا مە وەکی خۆ هێلایە.
(٣) ل سالا (١٩٧٦)، یێ چوویە بەر دلۆڤانی یا خودێ.
(٤) ل سالا (١٩٤٠) یێ بووی و ل سالا (١٩٩٤) یێ چوویە بەر دلۆڤانیا خودێ.
(٥) ل سالا (١٩١٢)ێ یێ بووی و ل سالا (١٩٩٧)ێ یێ چوویە بەر دلۆڤانی یا خودێ.

٢/ مالا حەسەن بەگێ: حەسەن بەگ، مەزنێ تەڤایا ئەرزی یا بوو، دبیتە نەڤییێ میر(حەسەن بەگ)ێ. ئەرزێ ل سەر دەمێ وی هاتی یە خرابکرن و میراتی یا کەلا ئەرزێ یا ب دویماهی هاتی. مەزنێ ڤێ بنەمالێ (برەهیم بەگێ کورێ حوسێن بەگی)یە.

٣/ بنەمالا هەمزە بەگێ: ڤێ بنەمالێ هەر د کەڤن دا خۆ ددا دگەل بنەمالا محەمەد بەگی.

٤/ بنەمالا خدر بەگێ.

٥/ بنەمالا سەعدی بەگێ.

بنەمالا بەگێت ئەرزێ نۆکە نێزیکی (٣٩)مالانن، ل ئەرزێ و دهۆکێ و مویسلێ و وەلاتێت رۆژئاڤا دبەلاڤن[١].

٢) سەیدێت وێ

پشتی خرابوونا کەلێ، ژ بەر هندەک ئەگەرێت نەدیار، ییێت ژ (بەرۆشکا سەعدینی)[٢] هاتین و ل ئەرزێ ئاکنجی بووین؛ نەخاسمە پشتی بارکرن و چوونا کرمانجێت ئەرزێ. ل دەستپێکێ مریبایێت بەگا بوون، پاشی ژ لایێ ژنکاڤە هندەک ملک ژ مالا فەتەح بەگێ(بابێ سەعدی بەگێ)ڤە گەهشتنێ، دیسا هندەک ملکێ دی ژ لایێ ژنکاڤە ژ مالا عوبەیدی ڤە گەهشتێ و پشتی مرنا مەلا عوبەیدی ملکێ وی یێ دی ژێ کرین و بوونە خودانێت ملکی و ل ئەرزێ مان.

ئەڤ بنەمالا سەیدا نهۆ نێزیکی (١٥) مالانن، ل دهۆکێ و ئەرزێ د بەلاڤن، دیسا دبنە (دو) بنەمال، بنەمالا (سەید عەلی) و بنەمالا (سەید ئەحمەدی)، نهۆ مەزنێ ڤێ بنەمالێ، ئانکو یا سەیدا، (سەید ئیسماعیلێ کورێ سەید عەلی)یە[٣].

---

(١) ژ بۆ پتر پێزانینا ل دۆر رە و بنەکۆکا بنەمالا بەگێت ئەرزێ بەرێ خۆ بدە دارا بنەمالێ، ل بەرپەرێ (   ).

(٢) مەبەست ژێ بەرۆشکا سەعدینی ـ یا ژێری ـ یە، گوندەکێ دۆسکی یایە ژ ییێت دەڤەرا سپنەی، دکەڤیتە نزارێ زویرێ مانگێشکێ ل ژێری یا سپنەی.

(٣) ژ حەسەن سەعید ئەرزی، د روینشتنەکێ دا ل رۆژا (١٩٩٧/٩/١)یا هاتی یە وەرگرتن.

٣) كرمانجێت دی

تنێ (دو) مالن، مالەک ژ وان کوردێت دەڤەرا (قەفقاسیا) یا (رۆسی)یە، یێت کو پشتی شورەشا کۆمۆنستی(چریا ئێکێ ـ اکتوبر) یا سالا (١٩١٧) ژ بەر زۆرداری یێت لەشکەرێ (سۆر) گوند و وارێت خۆ هێلاین و مشەخت بووین ل جهێت دی ئاکنجی بووین، ل دەستپێکێ (دو ـ سێ) مال بوون، پاشی بارکرن و چوونە گوندێت[1] دی و تنێ کەسەک ب ناڤێ (خلیل) لێ ئاکنجی بوو، ژ بەر کو ببوو شڤانێ سەعدی بەگێ، پاشی ببوو زاڤایێ وی و ل ناڤ مالا وی بوو، نۆکە کورێ وی(محەمەد) یێ ئاکنجی یە و خودانێ هندەک ملکی یە، کو ژ لایێ دایکێ ڤە یێ گەهشتی یێ.

مالا دووێ ژی مالا (حەجی حەسەنی)یە، ئەڤ کەسە ل سالێت (بیستێ) ژ ڤی چەرخی ژ بەر هندەک ئەگەرا ژ ناڤ جهێ (رێکانی یا) بارکربوو و ل ئەرزێ ئاکنجی ببوو و ببوو مرێبایێ عەلی بەگێ (عەلی سالحا)، نۆکە ژی کورێت وی یێت بووینە مرێبایێت (برەهیم بەگێ) و ملکێ وی شێن دکەن.

سەروبەرێ جڤاکی

یا ژ لایێ دیرۆکا جڤاکێ مرۆڤینی یێ ڤە هاتی یە سەلماندن، کو جڤاکێت بچویک پتر د ئێکگرتی و ئێکڤیاینە ژ جڤاکێت مەزن، ژ بەر کو سەروبەرێ ژیانێ و پێدڤی یێت رۆژانە و هاریکاری یێت پێدڤی رێکێ و دەرفەتی نادەنە هیچ لاوازییەکێ کو زیانێ د پەیوەندی یەکا مرۆڤینی دا بکەت، ئەڤە ژی دزڤریتە وێ چەندێ کو باهرا پتر ژ کاروبارێت ژیانا جڤاکێت بچویک ب شیانێت ئێک کەس و دو کەسا ناهێنە ئەنجامدان و هەمی دەما د پێدڤی شیانێت زبارەکی نە، مینا کۆلان و دروین و چنینا هەتا دگەهیتە کاروانا و فرۆتن و پێکگوهورینا دەرامەتی و کارێت دی وەکی پاراستنا تەڤایی، لەورا جڤاکێ ئەرزێ گەلەک یێ ئێکگرتی و ئێکڤیای بوویە، هەتا رادەیەکی کو هەتا نۆکە ژی خەلکێ

(١) ژ وانا (مەلا مەجید) و (ئاغاک) بوون، ل گوندێ (غلبیشی) ئاکنجی ببوون.
ـ غلبیشی: گوندەکێ دۆسکی یایە، دکەڤیتە دەڤەرا (سپنەی)، د ناڤبەرا جادا سەرەکی و سپنەی؛ د بن گوندێ (تنێ) دا.

دەڤـەرێ ب دروسـتی نزانـن کا کـرمانج و بەگ و سـەیدێت ئەرزێ چەند نفش و جـویێن، بۆ نموونە ئەو پەیوەندی ییێت جڤـاکی ییێت د ناڤـبەرا بەگـێت ئەرزێ دا وەسـا دیار دکـەن کـو گەلەک د نێزیکی ئێکن و هەمی ییێت بابکەکی نە، بەلێ ب دروستی نە ب وی رەنگی نە بەلکو هندەک ژ وان هەتا (دەھ) بابا ژی د ژێک دویرن، دیسـا د ناڤـبـەرا وان سـەیدا ژی پەیوەندی ییێت زۆر موکم هەنە، بەلێ تنێ ل سەر بنیاتێ هەڤکاری و ئێککگرتن و گونداتی یێ، ب ڤی رەنگی ژیانا جڤاکی گەلەکا هەڤگرتی و خۆشە و ڤێ چەندێ ئەڤینەکا گەلەک مـوکم د گـەل سـروشـتـێ گـوندی پەیدا کـری یە، هەتا رادەیەکی کـەسێ ئەرزی زۆر یێ وارپەروەر بوویە، ژ بەر کو دەمێ پەیوەندی ییێت جڤاکی موکم دبن، ئەڤینا جھ و وارا ژی مـەزن دبیت، ژ بەر هندێ ژی ئەرزێ یا پیـرۆز و خۆشـتـڤی بوویە ل نک مـرۆڤێ ئەرزی و حەیرانۆک بۆ دلێ خۆ پێگۆتینە، نەخاسمە کچا ئەرزێ، دبێژیت:

«ئەرزێ جەننەتە

د بن دا کەلە، د سەر دا کانی یە

ل نیڤێ مزگەفتە

هەچی یێ ژێ بچیتن، دێ لێ بیتە هزرەتە» (١)

١) ژیانا جڤاکی

هەر د کـەڤن دا جـڤـاکێ کـوردی (سێ) پشـک بووینە، پشـکا (ئێکێ) خـەلکێ باژێرا بوون؛ کو ژیانەکا ئێکجار ئاکنجی دبۆراند، ژ بەر کو ئابۆرێ وان ب رەنگەکێ گشـتی ب هویڤی یا کـارێت بازرگـانی و هندەک کـارێت دەسـتی ڤـە بوو. باهرا پتـر ژ باژێرێت کوردستانێ ببوونە مەلبەندێت بازرگانی و هەردەم پێککگوهارتنا تشتی د ناڤبەرا خودانێت دەرامـەتی بخـۆ دا ژ لایەکی ڤـە و خـەلکێ وان باژێرا ژ لایەکێ دیڤـە دهاتە کـرن، لەورا سروشتێ باژێرا دهێلا ژیانەکا شەهرستانی یا پتر خۆجھ پەیدا ببیت و خەلکێ باژێرا پتر بەر ب شەهرستانی یێ ڤە بچیت، دیسا یا ئاشکرا بوو کو خەلکێ باژێری ژ هەمی لایاڤە بووبوو ژێدەرێ شـەهرسـتـانـیـیـەتێ، ڤێ چەندێ هێلابوو کو مرۆڤێ ل باژێرا دژیت خودانێ

(١) ژ گولستان عەلی بەگ، ل ١٩٩٦ وەرگرتی یە.